

Seweryn Szczepański

Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8213-2549>

Nieznany XVI-wieczny inwentarz dworu ławskiego

Streszczenie: Artykuł dotyczy inwentarza dworu urzędników w ławie (Deutsch Eylau). W XIV w. ława była siedzibą urzędnika zakonu krzyżackiego zwanego prokuratorem (*Pfleger*), w XV w. zastąpili ich komornicy (*Kammerer*). Po sekularyzacji zakonu krzyżackiego ława stała się siedzibą książęcych starostów (*Staroste*). Urzędnicy krzyżaccy i książęcy posiadali w mieście swoją siedzibę. O jej wyglądzie i wyposażeniu informują inwentarze średniowieczne, które zostały opublikowane w zbiorze *Das grosse Ämterbuch des Deutschen Ordens*. Znacznie mniej wiadomo na temat dworu w ławie w okresie po 1525 r. Opublikowany niżej inwentarz z XVI w. (z około 1529–1534 r.) oraz wstęp do inwentarza, mam nadzieję, wypełni te braki.

Słowa kluczowe: ława (Deutsch Eylau), dwór urzędników krzyżackich, dwór starostów książęcych, Prusy książęce, inwentarz

Ława – Deutsch Eylau, założona została w 1305 r. przez komtura dzierzgońskiego Siegharda von Schwarzburg, najpewniej na miejscu istniejącej już wcześniej osady protomiejskiej. Pierwotny dokument lokacyjny nie zachował się. O fakcie lokacji, granicach i zobowiązaniach mieszkańców dowiadujemy się z odnowionego przez Luthera von Braunschweig dokumentu lokacyjnego, wystawionego 11 czerwca 1317 r. Informacje o akcji kolonizacyjnej inspirowanej przez Siegharda von Schwarzburg potwierdza także kolejny dokument dotyczący ławy z 11 kwietnia 1333 r., wystawiony przez kolejnego komtura dzierzgońskiego Gunthera von Schwarzburg, na mocy którego mieszkańcy miasta wykupili prawo do własnego sądownictwa i powoływania rady miejskiej. W tym czasie do ławy przynależało 40 łanów (6 łanów posiadał sołtys, 5 łanów pleban), przy granicy miasta znajdował się młyn zakonny (wspomniany już w opisie granic

z 1317 r.), wewnątrz murów miejskich kościół, łaźnia, browar, ławy kupieckie¹. Zapewne po 1333 r. wzniesiono także ratusz².

W Iławie znajdowała się także siedziba prokuratora. Źródłowo iławski prokurator (*pfleger zu der Eylau*) poświadczony jest po raz pierwszy 25 lutego 1320 r. w liście świadków w akcie lokacyjnym wsi Wonna (Wunne) oraz 25 marca tego samego roku przy nadaniu miastu Zalewo (Saalfeld) wsi Półwieś (Halbendorf)³. Od tego czasu iławscy prokuratorzy (a sporadycznie także ich kompani) pojawiają się nieprzerwanie do połowy XIV w. i raz (1507 r.) w wieku XVI⁴. Następnie przez dłuższy czas brak o nich informacji. W końcu XIV i w XV stuleciu Iława w źródłach fiskalnych funkcjonuje już jako komornictwo⁵, jednakże informacje na temat komorników są nader skąpe. Zaledwie raz pojawia się w źródłach iławski komornik – Hannus (1402)⁶,

---

¹ *Preussische Urkundenbuch*, Bd. 2 (1309–1335), Hrsg. M. Hein, E. Maschke, Königsberg 1939, Nr. 183, s. 125–126, Nr. 778, s. 515–516; K. J. Kaufmann, *Geschichte der Stadt Deutsch Eylau*, Danzig 1905, s. 11–21; M. Biskup, *Iława – monografia rozwoju przestrzennego*, [w:] *Studia z historii budowy miast polskich. Prace Instytutu Urbanistyki i Architektury*, R. 6 z. 2, s. 121–127; G. Białuński, *Zarys dziejów Iławy do 1525 roku*, [w:] *Iława*, red. H. Królikowska, Olsztyn 1999, s. 22–40.

² Uległ on spalenię podczas wielkiego pożaru miasta w 1706 r. Budynek ratusza przedstawiony został na planie Jezioraka z 1620 r. w centrum zabudowy miejskiej Iławy. Był to budynek z podwójnym dwuspadowym dachem oraz wieżyczką. Por: Abris . Uber . Den . See . Geserich . Ist . Gemessen . Anno 1620, Archiwum IS PAN, Nr inw. IS PAN RP10127; P. Lasek, *Katalog planów, pomiarów i rysunków architektonicznych w zbiorach Instytutu Sztuki PAN*, T. IV, Warszawa 2013, s. 36; Por. P. Lasek, S. Szczepański, *Iława w świetle źródeł kartograficznych XVII-XVIII wieku*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 2016, nr 2 (292), s. 339 (ryc. 3), 344.

³ Prokurator, brat Heinrich von Plauen: *Preussische Urkundenbuch*, Bd. 2, Nr. 269, s. 171–172, Nr. 276, s. 176.

⁴ D. Heckmann, *Amtsträger des Deutschen Ordens – Dostojnicy zakonu niemieckiego*, Toruń 2020, s. 278–279. Na temat urzędu prokuratorzkiego: Ibidem, s. 81, 117; J. Voigt, *Namen-Codex der Deutschen Ordens-Beamten, Hohmeister, Landmeister, Großgebietiger, Komthure, Vögte, Pfleger, Hohmeister-Kompane, Kreuzfahrer, und Söldner-Hauptleute in Preussen*, Königsberg 1843, s. XVI [w pracy tej (s. 97) błędnie zakwalifikowano prokuratorów iławskich Konrada (1320–1325), Hansa (1333–1337), Ludwiga (1338–1340), Sturge (alias Schurge) (1350) jako urzędników związanych z Iławą Pruską (Preussisch Eylau)]; G. A. von Mülverstedt, *Die Beamten und Konventsmitglieder in den Verwaltungsbezirken des Deutschen Ordens innerhalb des Oberländischen Kreises*, *Oberländische Geschichts-blätter*, Königsberg, H. 2, 1900, s. 52–53; K.J. Kaufmann, op. cit., s. 196; S. Józwiak (*Centralne i terytorialne organy władzy Zakonu Krzyżackiego w Prusach w latach 1228–1410. Rozwój – przekształcenia – kompetencje*, Toruń 2012, s. 130, przyp. 301) sugeruje przejście po 1350 r. kompetencji prokuratora iławskiego przez podległego komturowi ostródzkiemu rybickiego (*Fischmeister*). Wykaz rybickich komturstwa ostródzkiego: D. Heckmann, op. cit., s. 416–417.

⁵ *Das grosse Ämterbuch des Deutschen Ordens*, Hrsg. W. Ziesmer, Danzig 1921, s. 320, 336; *Das grosse Zinsbuch des Deutschen Ritterordens (1414–1438)*, Hrsg. P.G. Thielen, Marburg 1958, s. 11 (44), 79 (230); K. Abe, *Die Komturei Osterode des Deutschen Ordens in Preussen 1341–1525*, Köln-Berlin 1972, s. 64–68, 70, 167.

⁶ K.J. Kaufmann, op. cit., s. 197.

znani są ze źródeł również podkomornicy iławscy (*underkemerer, potkomer, potkomorse, packmoren*⁷): Albrecht z Rudzienic (1415 r.)⁸ i Jorge Schumecher (1474 r.)⁹.

Poszukując najstarszej siedziby prokuratora iławskiego, niestety, skazani jesteśmy na milczenie źródeł pisanych. Zanim przejdziemy do ustaleń archeologów dotyczących siedziby urzędników zakonnych, lokalizowanej wewnątrz murów miejskich, zwrócić należy uwagę na znajdujący się na wyspie Wielka Żuława gródek stożkowy, na którym wcześniej stała wieża obronno-mieszkalna. Podczas badań archeologicznych pozyskano w tym miejscu ceramikę datowaną wstępnie na przełom XIII i XIV w. oraz okucie księgi, ostrogę, bełty kuszy i groty strzał¹⁰. Obiekt ten był skomunikowany przeprawą mostową z sąsiednią wyspą *Fichten Werder* (obecnie półwysep Krzywy Róg). Jak wykazały badania dendrochronologiczne, najstarsze fragmenty pali przeznaczone na budowę przeprawy pochodziły z drzew ściętych między 1268 a 1269 r. W miejscu przeprawy archeolodzy podczas prospekcji podwodnej odkryli także liczne fragmenty ceramiki wczesno- i późnośredniowiecznej oraz nowożytniej, ponadto podkowę żelazną datowaną wstępnie na XIV w. i topór typu VII/VIIa, wg M. Głosika datowany na XII–XIV w.¹¹ Istotnym uzupełnieniem dla materiału źródłowego, związanego z przeprawą, jest także odkrycie w jej pobliżu w 2017 r. topora żelaznego, który datować można szeroko na okres X–XIII w.¹² Ze źródeł nowożytnych wiadomo, że Wielka Żuława oprócz wyżej wspomnianego skomunikowana była drugim mostem również z łądem stałym od strony Iławy. Widzimy go na planie Jezioraka z 1620¹³ oraz 1789 r.¹⁴

O iławskiej siedzibie urzędników, znajdującej się wewnątrz murów miejskich, informują nas pośrednio nowożytne źródła kartograficzne, późna relacja (schyłek lat

⁷ Na temat urzędu podkomornika: K. Kwiatkowski, *Zakon niemiecki jako „Corporatio militaris”*. Część I: *Korporacja i krąg przynależnych do niej. Kulturowe i społeczne podstawy działalności militarnej zakonu w Prusach (do początku XV wieku)*, Toruń 2012, s. 358–359.

⁸ Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem (dalej GStA PK) XX. HA, Ostpreussische Folianten 120, s. 299 (dalej: Ostpr. Fol.); Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej: APO) 385/59, s. 1. Stanisław Różański błędnie tłumaczy pojawiające się w kontekście wspomnianego podkomorzego słowo *Packmohren* jako „roznosiciel przesyłek pocztowych”. Por. S. Różański, *Wstęp archiwalny do zbiorów akt podworskich rodu Finckensteinów*, Olsztyn 1957, s. 52, maszynopis w APO.

⁹ K.J. Kaufmann, op. cit., s. 197.

¹⁰ J. Wysocki, B. Klęczar, *Grodziska typu stożkowego na wyspie Wielka Żuława w Iławie, w Laseczynie Małym i Mozgowie w powiecie iławskim: wstępne wyniki badań*, [w:] *Grodziska Warmii i Mazur. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, red. Z. Kobyliński, (Archaeologica Hereditas, vol. II) Warszawa-Zielona Góra 2013, s. 327–335.

¹¹ M. Popek, A. Pydyn, R. Solecki, P. Stencel, *Przeprawa mostowa na wyspę Wielka Żuława na jeziorze Jeziorak*, [w:] *Grodziska Warmii i Mazur*, s. 379.

¹² Ł. Szczepański, *Nowe odkrycia średniowiecznych toporów z Pojezierza Iławskiego*, *Brulion Iławski. Miejsce – spotkanie – dialog*, 2020, s. 7–8.

¹³ *Abris . Uber . Den . See . Geserich . Ist . Gemessen . Anno 1620*, Archiwum IS PAN, Nr inw. IS PAN RP10127.

¹⁴ *Plan von den Geserich See und damit combinirter Seen nebst deren Ausflus über die Deutsch Eylau-, Klein Sehrensche- und Papier-Mühle in die Drebnitz 1789*, GStA PK, XI HA, AKS, Rolle 526.

80-tych XVIII w.) Johanna Friedricha Goldbecka oraz odkrycia archeologiczne z 1906 r. Na planie sporządzonym przez Stanniusa w 1753 r.¹⁵, między bramą lubawską a kościołem, w południowo-wschodniej części przymurza znajduje się pusta parcela o nazwie *Schloss-Platz*. Goldbeck w wydany w 1789 r. opisie Prus zachodnich wspomina, że na „wielkim placu zamkowym” w Iławie, na którym wcześniej znajdował się „zamek” (*Schloss*)¹⁶ nadal daje się zauważyć pod ziemią jakieś pozostałości piwnic¹⁷. To najpewniej na ślady tych „piwnic” i solidnych fundamentów natrafiono w 1906 r. podczas rozbiórki szkoły znajdującej się na „placu zamkowym”. Na odkryte piwnice, według sprawozdania Bernharda Schmid, składać się miały dwa pomieszczenia o rozmiarach 4,80 m x 2,62 m i 4,80 x 2,83 m. Przy jednym z nich zachowało się sklepienie. Jak wykazała podjęta wówczas analiza architektoniczna, odkryte założenie mieszkalne datować należałoby na okres przed XVI w. Wschodnia ściana budynku przylegała od strony wewnętrznej bezpośrednio do murów miejskich. Obiekt ten, jak podejrzewano, skomunikowany był z oddalonym o około 30 m dalej kościołem poprzez specjalny krużganek. Poddając interpretacji odkryte relikt, uznano je za ślad po istniejącym tu „dworze zakonnym”, który mógł ulec zniszczeniu w jednym z pożarów – jak uważano – w 1651 lub 1686 r. i nie został już najpewniej odbudowany¹⁸. Aksonometryczny widok Iławy z 1620 r. ukazuje mniej więcej w miejscu, gdzie odkryto fundamenty „dworu” (między kościołem a bramą lubawską), szereg zabudowań, które niestety nie pozwalają na wyciągnięcie pewnych wniosków o ich przeznaczeniu, ale to głównie z uwagi na schematyczne ich przedstawienie. Stąd też funkcjonująca od połowy XVIII w. nazwa *Schloss-Platz*, przekaz Goldbecka i odkrycia fundamentów gotyckiej budowli są jedynymi w miarę wiarygodnymi informacjami na temat ewentualnej lokalizacji siedziby zakonnych urzędników wewnątrz murów miasta. Ze źródeł nowożytnych wiemy także o istniejącym na

¹⁵ Plan Stanniusa z 1753 r. przedstawia zabudowę miasta, wraz z podziałem na parcele oraz przynależne mieszkańcom grunty. Plan ten znany jest z co najmniej trzech zbliżonych do siebie egzemplarzy. Pierwszy z nich, o wymiarach 51x72 cm reprodukowany przez K.J. Kaufmanna (op. cit., Aneks, Plan I), znajdował się dawniej w Królewskim Archiwum Państwowym w Gdańsku (*Königliche Staatsarchiv für Westpreussen in Danzig*). O innym planie Stanniusa z tego samego roku, zdeponowanym wśród zbiorów kartograficznych rejencji kwidzińskiej wspominał Bernhard Schmid (*Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Westpreussen*, H. XII: Kreis Rosenberg, Danzig 1906, s. 133). Analogiczny plan o wymiarach 53x72 cm znajduje się obecnie w zbiorach GStA PK (XX.HA, AK, E 10288), na jego odwrocie znajdujemy dodatkowo wykaz mieszkańców Iławy zgodnie z przedstawioną na awersie planu numeracją parceli i gruntów. Por.: P. Lasek, S. Szczepański, op. cit., s. 341.

¹⁶ Na temat funkcjonowania w mieście domniemanego „zamku”, a właściwie dworu urzędników krzyżackich i starostów w Iławie patrz: P. Lasek, S. Szczepański, *Z dziejów pewnego zastawu. Czyli „zamek” Deutsch-Eylau alias „dwór” Gross Werder*, Biuletyn Historii Sztuki, R. 78, nr 3, 2016, s. 431–458. Tam też szersza literatura.

¹⁷ J.F. Goldbeck, *Vollständige Topographie des Königreichs Preussen. Zweiter Teil welcher die Topographie von West-Preussen enthält*, Marienwerder 1789, s. 9.

¹⁸ B. Schmid, *Deutsch-Eylau, Untersuchung der Fundamente des ehemaligen Deutsch-Orden-Hauses*, „Die Denkmalpflege in der Provinz Westpreußen im Jahre 1907“, H. 6, 1909, s. 7–8.

wyspie Wielka Żuława folwarku *Gross Werder*, przy którym również znajdowała się budowla ceglana o obronnych walorach – być może pełniąca funkcję siedziby zarządcy folwarku¹⁹. O istnieniu dworu (względnie folwarku) przynależnego do iławskiego komornictwa wspominają także źródła zakonne. Z dostępnych nam informacji wiemy, że z Iławą związani byli oprócz wspomnianych prokuratorów i ich kompanów, komorników i podkomorników także mistrzowie dworscy – hofmajstrzy. Byli to urzędnicy niższej rangi, zawiadujący dworami jako ośrodkami produkcji, posiadający zwierzchność nad przetrzymywanym w dworach i folwarkach zbożem i żywym inwentarzem. W Iławie Heinrich *unser Hoffmeister zur Ylaw* pojawia się w dokumencie komtura ostródzkiego Johanna von Bichaw z 4 grudnia 1415 r.²⁰

Ze średniowiecznych inwentarzy dotyczących iławskiego dworu wywnioskować możemy, iż była to budowla co najmniej dwukondygnacyjna, podpiwniczona. Znajdowała się tu jakaś komnata, która w 1438 r. pełniła funkcję izby komturskiej (*kompthurs kamer*)²¹, kuchnia oraz poddasze pełniące funkcję spichrzową. Ponadto znajdowały się przy dworze chlewnia, obora dla krów, owczarnia i stajnia²². Inwentarze te wymieniają oprócz ilości przechowywanego zboża, zwierząt, piwa, także szereg sprzętów użytkowanych na co dzień. Niewiele jednak są w stanie wniesć co do wyglądu dworu. Także i same wymienione w nich sprzęty codziennego użytku są typowe dla tego rodzaju skromnych założeń dworskich okresu późnego średniowiecza – wyjątkiem jest tu owa izba komturska. O obecności wysokich dostojników zakonnych, w tym nie tylko komturów, ale i wielkich mistrzów świadczą wystawiane przez nich dokumenty. Przykładowo: w *Ilaw uffs kompthurs von Osterod hoffe* i *unsern hoffe Deutsch Eylaw* wystawiono dokumenty 16 lipca 1443 r. i 6 grudnia 1481 r.²³ Mury iławskiego dworu gościły także wielkich mistrzów krzyżackich Konrada i jego brata Ulricha von Jungingena, a także innych. Tu w 1421 r. spotkać się miał wielki mistrz Michał Kuchmeister von Sternberg z biskupem chełmińskim. Z informacji o tym, że *im hofe des Ilawsschen camerampis* w dniu 21 maja 1450 r. wielkiemu mistrzowi Ludwikowi von Erlichshausen składali hołd ryccze, knechtowie, a także wolni i sołtysi²⁴, wnioskować można – o ile hołd nie odbywał

¹⁹ P. Lasek, S. Szczepański, op. cit., s. 431–458.

²⁰ Ostpr. Fol. 120, s. 300. Heinrich pojawia się jako iławski *Hofmeister* także w 1425 r. w kopii dokumentu wystawionego 4 grudnia dla Sigmunda z Rudzienic. W kopii tej jednakże nastąpił błąd w datacji i zamiast właściwej daty 4 grudnia 1415 r. (*Tusent vriehundert In funfzhende Jar*) mamy błędny zapis 1425 r. (*M vierhundert Im funfundzwanzigst Jar*) Ostpr. Fol., 120, s. 301v. O błędzie w datacji świadczy także fakt, iż został on wystawiony przez komtura ostródzkiego Johanna von Bichaw, który sprawował swój urząd między 1413 a 1421 r.: Por. D. Heckmann, op. cit., s. 413.

²¹ *Das grosse Ämterbuch des Deutschen Ordens*, s. 333.

²² *Ibidem*, s. 320, 333, 339–340.

²³ K.J. Kaufmann, op. cit., s. 7; Ostpr. Fol 120, s. 313; *Acten der Ständetage Preussens unter der Herrschaft des Deutschen Ordens*, Hrsg. von M. Toeppen, Bd. II, Leipzig 1880, s. 683.

²⁴ *Geschichten von Wegen eines Bundes von Landen und Steten wider den Orden Unser Lieben Frawen und die Bruder desselbe Ordens im Lande zu Prussen geschehen*, Hrsg. von M. Toeppen, [w:] *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. IV, Hrsg. von M. Toeppen, E. Strehle, Leipzig 1870, s. 83.

się na dziedzińcu, że znajdować się tu musiała również sala reprezentacyjna, mogąca pomieścić kilkadziesiąt osób.

Opublikowane przez Waltera Ziesmera w *Das grosse Ämterbuch des Deutschen Ordens* inwentarze iławskiego dworu obejmują okres władztwa krzyżackiego. Późniejsze inwentarze nie były wykorzystywane w dotychczasowych opracowaniach dotyczących Iławy. Zapewne też część z nich nie była znana badaczom. Karl Josef Kaufmann – autor jak dotychczas najbardziej kompletnej i opartej na źródłach archiwalnych monografii Iławy (wydanej w 1905 r.), opisując dzieje okresu krzyżackiego praktycznie wcale nie korzystał z tego rodzaju źródeł. Opierając się na zachowanym w Archiwum w Gdańsku spisie inwentarzowym miasta, wspominał zaledwie w kilku zdaniach o wyposażeniu w działa i broń palną iławskiego urzędu starościńskiego. Na temat wyposażenia iławskiego dworu w oparciu o inwentarze pochodzące z XVI stulecia nie wspominał w ogóle. Czym było to podyktowane? Z pewnością sporym pośpiechem, z którego tłumaczył się zresztą we wstępie do ukończonej latem 1905 r. monografii miasta, ale też niedostatkami źródeł. Co ciekawe, w momencie, kiedy finiszował już pracę nad książką, wiosną 1905 r., jak sam pisał: niespodziewanie „w piwnicach iławskiego ratusza [funkcję tę pełnił wówczas prywatny dom burmistrza – przyp. SS] odnaleziono duży, nieuporządkowany zasób bardzo ważnych akt, między innymi najstarsze rachunki przytułków i rachunki komornictwa”. Niestety, z uwagi na brak czasu nie był on w stanie nie tylko dokładnie ich opracować, ale nawet przejrzeć, by wyciągnąć jakieś dodatkowe wartościowe informacje²⁵. Obecnie część tych dokumentów, sygnowanych pieczęciami dawnego Królewskiego Archiwum Państwowego w Gdańsku znajduje się w Archiwum Państwowym w Olsztynie oraz w Tajnym Archiwum Państwowym Fundacji Pruskiego Dziedzictwa Kulturowego z siedzibą w Berlinie-Dahlem.

O wartości inwentarzy jako źródła do poznania organizacji i wyglądu zamków, mniejszych założeń urzędniczych i mieszkalnych, ich wyposażenia oraz kondycji gospodarczej, zarówno w okresie krzyżackim, jak i czasach księstwa pruskiego pisano wielokrotnie²⁶. Wspomniane wyżej spisy majątkowe iławskiego komornictwa oraz iławskiego dworu publikowane w *Das grosse Ämterbuch* dotyczą okresu władztwa krzyżackiego.

²⁵ K.J. Kaufmann, op. cit., s. XI.

²⁶ Por. choćby: B. Jähnig, *Über Quellen zur Sachkultur des Deutschen Ordens in Preussen*, [w:] *Werkstatt des Historikers der mittelalterlichen Ritterorden. Quellenkundliche Probleme und Forschungsmethoden*, Ordines militares. Colloquia Torunensia Historica, t. 4, red. Z.H. Nowak, Toruń 1987, s. 77–96; S. Józwiak, J. Trupinda, *Organizacja życia na zamku krzyżackim w Malborku w czasach wielkich mistrzów (1309–1454)*, Malbork 2007; iidem, *Krzyżackie zamki komture w Prusach. Topografia i układ przestrzenny na podstawie średniowiecznych źródeł pisanych*, Toruń 2012. Inwentarze stanowią również ważne źródło do badań nad życiem codziennym różnych grup społecznych. Por. choćby: D. Główna, A. Klonder, *Inwentarze mienia w badaniach kultury Europy od średniowiecza po nowożytność*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, R. LI, 2003, nr 2, s. 157–176; R.E. Mohrmann, *Inwentarze mienia- krytyka źródła, problemy badawcze*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, R. LIII, 2005, nr 2, s. 137–146; R. Biskup, *Inwentarz pośmiertny oficjale i kanonika sambijskiego Andrzeja Brachwagena z 1517 roku*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, R. LVIII, 2010, nr 2, s. 231–236.

Ważnym uzupełnieniem tychże źródeł jest niewykorzystywany przez wcześniejszych badaczy inwentarz znajdujący się obecnie w zespole akt miasta Iława, zdeponowanych w zbiorze *Etats-Ministerium* w Tajnym Archiwum Pruskiego Dziedzictwa Kulturowego w Berlinie-Dahlem, oznaczony sygnaturą GStA PK, XX. HA, 27 h, Nr. 2. Pierwotnie inwentarz ten znajdował się w Królewskim Archiwum Państwowym w Gdańsku i pochodził zapewne ze znalezionej w 1905 r. depozytu. Inwentarz datować można na XVI w. (zarówno na podstawie kroju pisma, jak i odnośników do Iławy jako urzędu starościńskiego – *Amt [Deutsch] Eylafu*)²⁷. Warto jednak pokusić się o bliższe określenie czasu jego powstania. Zarówno charakter pisma, podobieństwo użytego w nim języka, jak i kontekst potrzeby dokonywania spisu, mogą sugerować, iż inwentarz iławskiego dworu powstał w tym samym czasie, co inwentarz zamku w Przezmarku (Preussisch Mark) – czyli około 1529–1534 r. (lub w 1536 r., gdyż w tym roku Christoph Kreytzen starosta iławski wystosowuje list w sprawie spisu inwentarzowego dotyczącego zamku w Przezmarku)²⁸. Oba inwentarze sporządzone zostały być może również przez tę samą osobę na co wskazuje podobieństwo charakteru pisma. Mając nawet na uwadze hipotetyczność owych ustaleń, przytaczany dokument stanowi interesujące źródło dla poznania ówczesnej kultury materialnej, sposobów gospodarowania – w tym gospodarki łowieckiej, jak i kultury piśmienniczej. Sam w sobie stanowi też interesujący zabytek językowy, choć w wielu fragmentach zauważamy brak konsekwencji w zapisach oraz rachityczność w umiejętności posługiwania się pismem przez osobę (osoby) go sporządzającą. Nie ma raczej wątpliwości, że inwentarz ten dotyczy omawianego wcześniej dworu urzędników iławskich (*Haus zur Deutschen Eylaw*), który lokalizować można wewnątrz murów miasta – z pewnością na znanym ze źródeł XVIII-wiecznych „placu zamkowym”.

Inwentarz sporządzony został według porządku, w którym wymieniono poszczególne pomieszczenia, dzięki czemu wywnioskować możemy, że iławski dwór był budowlą dwukondygnacyjną. Na górnym piętrze (*Oben uffin Boden*) przetrzymywano chmiel. Wśród innych pomieszczeń wymienione zostały kuchnia wraz ze sprzętami oraz komnata – zapewne sypialno-gościenna, w której oprócz składanych łóżek i kompletu pościeli, wymieniono stoły, krzesła i zydelek. Pomieszczenie te było raczej nieuporządkowane. Znajdowały się tam oprócz pożywienia (mąka, półcie słoniny, szpikulce z suszonym mięsem, pieczone śliwki), także haki, topory żelazne i falkonetka (*falkeneth*). Dwór był podpiwniczony. Inwentarz wymienia dwa pomieszczenia. W pierwszym, mniejszym pomieszczeniu podziemnym (*gewelbe*) przetrzymywano tylko pół korca drobnej soli oraz spiżowy moździerz. W drugim, które określone zostało dosłownie jako „piwnica” (*Keller*) składowano beczki, w tym beczki z piwem, dziczyzną (zapewne zasoloną) oraz ceber, łańcuchy

²⁷ Patrz też: GStA PK, Findbuch 154, Bd. 5: *Etats-Ministerium* Abt. 25–30, s. 127.

²⁸ GStA PK, XX. HA, *Etats-Ministerium*, 116a, Nr. 3: Christoph Kreytzen wegen des Inventars von Hause Preussisch Mark 1536, *Inventare von Preussisch Mark 1529–1534*.

i worki. Pomieszczenie to było dosyć duże, mogące pomieścić 24 beczki o różnej pojemności. Dwór posiadał również pomieszczenia gospodarcze. Pierwsze z wymienionych w inwentarzu to stajnia (*Stall*), w której wśród wymienionych sprzętów znajdowało się siodło (*sattel*), skórzana uprząż (*lidern syhl*) oraz cztery nieprzydatne sieci (*4 geringe garn nichts tugelichs*). Na szczególną uwagę spośród pomieszczeń gospodarczych znajdujących się we dworze zasługuje komórka na sieci (*gahrnenn*). Przechowywano w niej sidła do odłowu zwierząt. Wśród tego rodzaju specyficznych sprzętów myśliwskich²⁹ znajdujemy w spisie: ogólnie sidła myśliwskie (*porkaunen*) i sznury do nich (*gemachte schnure zur porkaun*), sidła na sarny (*rehe garn*) – tak stare, jak i w dobrym stanie, sidło na cietrzewie (*birck huner garnen*) i sidła na norki / kuny (*manck garne*)³⁰. Kolejne znajdujące się przy dworze pomieszczenie gospodarcze to wymieniona w inwentarzu wozownia (*wagenwerck*), w której oprócz wozów i elementów do wozów (łańcuchy i osie), znajdowały się także dwa pługi z pełnym urządzeniem (*2 pfluge mit aller zubehorunge*), żelazna brona (*eisern eige*) i dwa radła (*2 hock schaer*).

Do majątku dworu należały, podobnie jak w okresie wcześniejszym, także zwierzęta hodowlane. W momencie dokonywania spisu były to konie, bydło i trzoda chlewna. Brakuje owiec, które wspomniane są w Hławie jedynie w 1397 r. Tu również napotykamy na szereg interesujących informacji, gdyż wymieniono dokładny spis zwierząt wraz z ich wiekiem. Wiemy zatem, że ogólnie spośród koni znajdujemy 11 klaczy, 2 ogierki dwuipółletnie, 1 ogierek dwuletni, 1 klaczkę dwuipółletnią, 1 klaczkę dwuletnią, 2 młode źrebięta ogiery (wyżrebione w roku sporządzenia inwentarza) 2 klaczki (wyżrebione w roku sporządzenia inwentarza), 2 ogiery rozplodowe i 1 konia pociągowego. Jak widać, wyszły już z użycia koniki pruskie typu *sveikās*, które znajdujemy w inwentarzach z 1397 i 1438 r. Dokładnie wyliczono także należące do dworu bydło. Wyszczególniono zatem 4 woły pociągowe, 18 mlecznych krów, 2 dwuletnie woły, 2 dwuletnie byczki oraz 3 cielaczki (ssące) – oseski. Spośród trzody chlewnej wymieniono 15 starych i 12 młodych świń.

* * *

Główna treść inwentarza sporządzona została jedną ręką, w dwóch miejscach znajdują się jednak dopiski sporządzone przez dwie kolejne osoby, co można rozpoznać po charakterze pisma oraz kolorze tuszu. Inwentarz spisany został na dwóch arkuszach papieru o szerokości około 22 cm i wysokości około 33,5 cm, złożonych pionowo na pół

²⁹ Na temat sidła patrz m.in.: F. Mager, *Wildbahn und Jagd Altpreussens im Wandel der geschichtlichen Jahrhunderte*, Leipzig 2000, s. 48–50.

³⁰ „Korrespondenzblatt des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung”, Jg. I, no. 4: September, Hamburg 1876, s. 38–39; Fr. Woeste, *Wörterbuch des Westfälischen Mundart*, Norden – Leipzig 1882, s. 170. W *Słowniku Elbląskim*: E 663 niemieckie *Mart* tłumaczono na język pruski jako *Caune* – „kuna”.

i zszytych cienkim sznurkiem, tworząc wspólnie osiem stron, z czego pięć kolejnych stron, począwszy od pierwszej oraz strona ostatnia zapisane są czarnym tuszem. Współczesna foliacja zapisana została ołówkiem w prawym górnym rogu. Na pierwszej stronie, w dolnej części znajduje się adnotacja ołówkiem: *Danzig St Archiv*, w lewym górnym rogu znajduje się wpisana ołówkiem sygnatura: 27 h³¹. Taką samą sygnaturę znajdujemy na ostatniej stronie. Inwentarz włożony jest w teczkę dawnego archiwum królewskiego, opieczętowaną: *Staatsarchiv Königsberg Etats-Ministerium Tit. [27 h]*³² Nr. [2]³³

Edycja dokumentu, jakim jest inwentarz iławskiego dworu, oparta została na zasadach zaproponowanych w *Projekcie instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku* przez Adama Wolffa³⁴ oraz zasad edytorskich zaproponowanych przez Janusza Tandackiego i Krzysztofa Kopińskiego³⁵. Układ inwentarza został zachowany zgodnie z oryginałem, z zastosowaniem odstępów oddzielających poszczególne pomieszczenia. Z uwagi na dużą ilość cyfr i występowanie w inwentarzu ułamków zrezygnowano z zachowania cyfr rzymskich i zastosowano zamienny system zapisu cyframi arabskimi³⁶. W wyjątkowych przypadkach dokonano rozwinięcia występujących w tekście publikowanego źródła skrótów, zastosowano wierne odwzorowanie oryginalnej interpunkcji oraz pisowni wielkich i małych liter, nie ingerowano w gramatykę tekstu, o ile nie utrudniała ona jego zrozumienia, w przeciwnym wypadku jest to odnotowane w przypisie. Wszelkie uzupełnienia dokonane przez wydawcę ujęto w nawias kwadratowy ([ ]), zaznaczono także koniec poszczególnych stron (/).

³¹ Haushaltssachen: GStA PK, Findbuch 154, Bd. 5: Etats-Ministerium Abt. 25–30, s. 127.

³² Dopisek ręczny.

³³ Dopisek ręczny.

³⁴ A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, *Studia Źródłoznawcze*, t. 1, 1957, s. 155–181.

³⁵ J. Tandacki, K. Kopiński, *Edytorstwo źródeł historycznych*, Warszawa 2014.

³⁶ Patrz: A. Wolff, op. cit., § 25, s. 162.

ANEKS ŹRÓDŁOWY

Inwentarz dworu ilawskiego (XVI wiek) [1529–1534?]

Oryg.: Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem XX. Hauptabteilung, Etats-Ministerium, 27h, nr 2; Pierwotnie: Königliche Staatsarchiv für Westpreußen in Danzig.

Uw.: Poszyt papierowy w formacie folio, wymiary 22x35 cm, 2 zszyte karty, brak okładki³⁷.

27 h³⁸

[1r]

Inventarium des hauses zur Deutschen Eylaw, welch[e]s in meines gnedigste herrn Anteil geblieben,

Erstlich im stall

1 sattel

1 lidern syhl

4 geringe garn nichts tugelichs,

Kuche

2 zinnen schussel

7 holzen scheinben

4 kessel

1 eisern scheumkelle

1 brodtspiss

1 holcz axs

1 lenge hack

1 rost 2 brandt ruten

1 hackmesser

1 eisern brodpfanne

Im gewelbe

einen halben scheffel clein salz

1 Ehren Morsell //

³⁷ Badania archiwalne przeprowadzono w ramach projektu *Słownik historyczno-geograficzny Prus w średniowieczu i u progu epoki wczesnonowożytnej*, t. I: *Prusy Dolne*, t. II: *Warmia*, Narodowy Program Rozwoju Humanistyki – konkurs I/2016, moduł Dziedzictwo narodowe, nr wniosku 1H 16 0151 84.

³⁸ Dopisek ołówkiem – numer sygnatury.

---

*Danzig St Archiv*³⁹

[1v]

Im Keller

2 fass bier

1/2 fass schweinen wilt pret

4 leus ketten

8 secke

12 ledige faß

4 thonen

eine halbe thonne

1 czober

Oben vffin Boden

10 scheffel hoppen

In einer Kamer

2 ½ thonn mehl

3 seitten speck fleisch

14 spiess treuge fleisch

1 thon gebacken birn

7 hacken

4 eisz exsze

1 falckeneth

4 bett[e]

3 kuessen

1 pfuel

4 spanbette

1 kessel von 3 thonnen

3 tisch[e]

2 stuele

1 zidel //

[2r]

Von gahrnenn

2 porkaunen

3 gute rehe garn

---

³⁹ Dopisek ołówkiem.

3 alte rehe garn
 10 gemachte schnure zur porkaun
 1 birck huner garnen
 und etliche manck garne
 2 schock geschnittene dielen

An wagenwerck
 2 holczwagen
 2 pfluge mit aller zubehorunge
 1 eisern eige
 2 hock schaer
 1 wagen kette

[4 eiss echBenen
 4 all secke]⁴⁰

[auch ettlich einenn schirschelen untz kanenn doch sagen andere das er alt zcu vor ffre-
 imarrken hette das m[ein] g[nädiger] h[err] zw⁴¹ stendigk were wye er auch selbest sagett
 er woltz gutt rechenchafft do von thunn]⁴² //

[2v]

Das von Vorstadt an vihe meinem gnedigst herrn zustendig der halbe teil, Erstlich,

Am pferden
 11 strynczen
 2 falen von dritte halben jare
 1 falen von 2 jaren
 1 strincze von dritte halben jare
 1 strincze von 2 jaren
 2 junge heurige hengst falen
 2 heurige strinczen
 [2 schielhengst 1 wagenpferd]⁴³[1 schickhengst cllerperleynn]⁴⁴

Am Rindtvihe
 4 zciende ochssen

⁴⁰ Dopisek inną ręką.

⁴¹ /-zu-/.

⁴² Dopisek inną ręką.

⁴³ Dopisek inną ręką, brązowym tuszem.

⁴⁴ Dopisek inną ręką.

18 melkende kue
2 ochssenn von 2 jaren
2 stercksin von 2 jaren
3 zugelegte kalber⁴⁵

An Schweinen
15 alte schwein
12 junge schwein //

[3r]
Item das vor getreide im ampt Eylau nach gehaltener rechnung geblieben und m[ark] /
sch[e]f[el] hern der halbe teyl zu kompt

Korn im Rest
9 last 59 scheffel

Gersten
19 scheffel

Habern
im rest nichts

[Maltz12 ½ sch[ef]f[el]⁴⁶ //

[3v]⁴⁷
//

[4r]⁴⁸
//

[4v]
Inventarium Deutsch Eylaw⁴⁹
5⁵⁰ //
27 h⁵¹

⁴⁵ Zapewne zapis dotyczy cielaczek ssących – oseków.

⁴⁶ Dopisek inną ręką, brązowym tuszem.

⁴⁷ Strona pusta.

⁴⁸ Strona pusta.

⁴⁹ Tekst odwrócony o 180° w stosunku do tekstu wewnątrz.

⁵⁰ Tekst odwrócony o 180° w stosunku do tekstu wewnątrz. Numer strony spośród wszystkich stron zapisanych w dokumencie.

⁵¹ Dopisek ołówkiem – numer sygnatury.

Bibliografia**Źródła archiwalne**

Archiwum Państwowe w Olsztynie (APO)

a. źródła dokumentowe

385/59: Der kleinen Freien Verschreibungen u.a. in der Ämtern Dt. Eylau, Hohenstein, Pr. Marck u. Ost[e]rode nach dem St.A. Königsberg

b. inwentarze

Róžański S., Wstęp archiwalny do zbiorów akt podworskich rodu Finckensteinów, Olsztyn 1957 [mps].

Archiwum Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie

a. źródła kartograficzne

Nr inw. IS PAN RP10127: Abris . Uber . Den . See . Geserich . Ist . Gemessen . Anno 1620.

Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem (GStA PK)

a. źródła dokumentowe

XX HA, Etats-Ministerium, 27h, Nr. 2: Inventarium des hauses zur Deutschen Eylaw, welch[e]s meines gnedigste herrn Anteil geblieben

XX. HA, Etats-Ministerium, 116a, Nr. 3: Inventare von Preussisch Mark 1529–1534

XX HA, Ostpreussische Folianten, 120: [Handfest]ungen Pr. Marckt, Osterrod, Liebmuhl, D.Eylaw, Hohenst., Gilgenb[ur]g, Soldaw, Neidenb[ur]g

b. źródła kartograficzne

XI HA, AKS, Rolle 526: Plan von den Geserich See und damit combinirter Seen nebst deren Ausflus über die Deutsch Eylau-, Klein Sehrensche- und Papier-Mühle in die Drebnitz 1789

XX HA, AK, E 10288: Gilavae vulgo Deutsch Eylau Regiae civitatis Regni Prussiae in Oberlandia lita Delineatio Ichnographica MDCCLIII ex exhibit Stannius

c. Inwentarze

Findbuch 154, Bd. 5: Etats-Ministerium Abt. 25–30.

Źródła drukowane

Acten der Ständetage Preussens unter der Herrschaft des Deutschen Ordens, Hrsg. von M. Toeppen, Bd. II, Leipzig 1880.

Das grosse Ämterbuch des Deutschen Ordens, Hrsg. W. Ziesmer, Danzig 1921.

Das grosse Zinsbuch des Deutschen Ritterordens (1414–1438), Hrsg. P.G. Thielen, Marbrg 1958.

Geschichten von Wegen eines Bundes von Landen und Steten wider den Orden Unser Lieben Frauen und die Bruder desselbe Ordens im Lande zu Prussen geschehen, Hrsg. M. Toeppen, [w:] *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. IV, Hrsg. von M. Toeppen, E. Strehlke, Leipzig 1870.

„Korrespondenzblatt des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung”, Jg. I, no. 4: September, Hamburg 1876.

Preussische Urkundenbuch, Bd. 2 (1309–1335), Hrsg. M. Hein, E. Maschke, Königsberg 1939.

Opracowania

Abe K., *Die Komturei Osterode des Deutschen Ordens in Preussen 1341–1525*, Köln-Berlin 1972.

Białuński G., *Zarys dziejów Ławy do 1525 roku*, [w:] *Ława*, red. H. Królikowska, Olsztyn 1999, s. 22–40.

Biskup M., *Ława – monografia rozwoju przestrzennego*, [w:] *Studia z historii budowy miast polskich. Prace Instytutu Urbanistyki i Architektury*, R. 6 z. 2. s. 121–127.

Biskup R., *Inwentarz pośmiertny oficjła i kanonika sambijskiego Andrzeja Brachwagena z 1517 roku*, *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, R. LVIII, 2010, nr 2, s. 231–236.

Główka D., Klonder A., *Inwentarze mienia w badaniach kultury Europy od średniowiecza po nowożytność*, *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, R. LI, 2003, nr 2, s. 157–176.

Goldbeck J.F., *Vollständige Topographie des Königreichs Preussen. Zweiter Teil welcher die Topographie von West-Preussen enthält*, Marienwerder 1789.

Heckmann D., *Amtsträger des Deutschen Ordens – Dostojnicy zakonu niemieckiego*, Toruń 2020.

Jähnig B., *Über Quellen zur Sachkultur des Deutschen Ordens in Preussen*, [w:] *Werkstatt des Historikers der mittelalterlichen Ritterorden. Quellenkundliche Probleme und Forschungsmethoden, Ordines militares. Colloquia Torunensia Historica*, t. 4, red. Z.H. Nowak, Toruń 1987, s. 77–96.

Józwiak S., *Centralne i terytorialne organy władzy Zakonu Krzyżackiego w Prusach w latach 1228–1410. Rozwój – przekształcenia – kompetencje*, Toruń 2012.

Józwiak S., Trupinda J., *Krzyżackie zamki komturskie w Prusach. Topografia i układ przestrzenny na podstawie średniowiecznych źródeł pisanych*, Toruń 2012.

Józwiak S., Trupinda J., *Organizacja życia na zamku krzyżackim w Malborku w czasach wielkich mistrzów (1309–1454)*, Malbork 2007.

Kaufmann K. J., *Geschichte der Stadt Deutsch Eylau*, Danzig 1905.

Kwiatkowski K., *Zakon niemiecki jako „Corporatio militaris”. Część I: Korporacja i krąg przynależnych do niej. Kulturowe i społeczne podstawy działalności militarnej zakonu w Prusach (do początku XV wieku)*, Toruń 2012.

Lasek P., *Katalog planów, pomiarów i rysunków architektonicznych w zbiorach Instytutu Sztuki PAN*, T. IV, Warszawa 2013

Lasek P., Szczepański S., *Ława w świetle źródeł kartograficznych XVII–XVIII wieku*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 2016, nr 2 (292), s. 335–354.

Lasek P., Szczepański S., *Z dziejów pewnego zastawu. Czyli „zamek” Deutsch-Eylau alias „dwór” Gross Werder*, *Biuletyn Historii Sztuki*, R. 78, nr 3, 2016, s. 431–458.

Mager F., *Wildbahn und Jagd Altpreussens im Wandel der geschichtlichen Jahrhunderte*, Leipzig 2000.

Mohrmann R.E., *Inwentarze mienia- krytyka źródła, problemy badawcze*, *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, R. LIII, 2005, nr 2, s. 137–146.

- Mülverstedt G. A. von, *Die Beamten und Konventsmitglieder in den Verwaltungsbezirken des Deutschen Ordens innerhalb des Oberländischen Kreises*, Oberländische Geschichtsblätter, Königsberg, H. 2, 1900, s. 1–59.
- Popek M., Pydyn A., Solecki R., Stencel P., *Przeprawa mostowa na wyspę Wielka Żuława na jeziorze Jeziorak*, [w:] *Grodziska Warmii i Mazur. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, red. Z. Kobyliński, (Archaeologica Hereditas, vol. II) Warszawa-Zielona Góra 2013, s. 327–373–380.
- Schmid B., *Deutsch-Eylau, Untersuchung der Fundamente des ehemaligen Deutsch-Orden-Hauses*, „Die Denkmalpflege in der Provinz Westpreußen im Jahre 1907“, H. 6, 1909, s. 7–8.
- Schmid B., *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Westpreussen*, H. XII: Kreis Rosenberg, Danzig 1906.
- Szczepański Ł., *Nowe odkrycia średniowiecznych toporów z Pojezierza Iławskiego*, Brulion Iławski. Miejsce-Spotkanie-Dialog, 2020, s. 7–13.
- Tandecki J., Kopiński K., *Edytorstwo źródeł historycznych*, Warszawa 2014.
- Voigt J., *Namen-Codex der Deutschen Ordens-Beamten, Hohmeister, Landmeister, Großgebieter, Komthure, Vögte, Pfleger, Hohmeister-Kompane, Kreuzfahrer, und Söldner-Hauptleute in Preussen*, Königsberg 1843.
- Woeste Fr., *Wörterbuch des Westfälischen Mundart*, Norden – Leipzig 1882.
- Wolff A., *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, Studia Źródłoznawcze, t. 1, 1957, s. 155–181.
- Wysocki J., Kłęczar B., *Grodziska typu stożkowego na wyspie Wielka Żuława w Iławie, w Lasecznie Małym i Mozgowie w powiecie iławskim: wstępne wyniki badań*, [w:] *Grodziska Warmii i Mazur. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, red. Z. Kobyliński, (Archaeologica Hereditas, vol. II) Warszawa-Zielona Góra 2013, s. 327–349.

An unknown 16th century inventory of a manor house in Iława

Summary: This paper concerns the inventory of the official's manor in Iława (formerly Deutsch Eylau). In the 14th century, Iława was the seat of an official of the Teutonic Order known as a procurator (*Pfleger*), and in the 15th century this was replaced by a bailiff (*Kammerer*). After the secularisation of the Teutonic Order, Iława became the seat of the ducal elders (*Staroste*). Teutonic Order and ducal officials had their seat in the town. Its appearance and furnishings are documented in medieval inventories, published in the collection of the *Das grosse Ämterbuch des Deutschen Ordens*. Much less is known about the manor in Iława in the period after 1525. The inventory from the 16th century (ca. 1529–1534) which is published here, alongside an introduction to this inventory, aims to fill this gap.

Keywords: Iława (formerly Deutsch Eylau), Teutonic Order's Manor House, Ducal Elders Manor House, Duchy of Prussia, inventory